

ŠTETA OD ONEČIŠĆENJA MORA NAFTOM – OBUJAM I POPRAVLJANJE

Doc.dr. Maja Seršić
Pravni fakultet u Zagrebu

UDK 347.51
504.42:665.6
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: listopada 1994.

U radu se razmatraju problemi vezani uz naknadu imovinskih šteta od onečišćenja mora naftom. Analizira se postojeća komparativna sudska praksa i ukazuje na najnoviji razvoj na nacionalnoj i međunarodnoj razini, s posebnim naglaskom na smjernice CMI-a o priznavanju i procjeni zahtjeva za naknadu štete od onečišćenja naftom.

1. UVODNE NAPOMENE

Neke vrste imovinskih šteta od onečišćenja mora naftom izlaze iz okvira "klasičnog" građanskopravnog pojma štete. Naime, uz naknadu "klasičnih" imovinskih šteta, koja se sastoji od naknade stvarne štete (*damnum emergens*) i naknade izmakle koristi (*lucrum cessans*), onečišćenje naftom otvara i pitanje naknade štete samom morskom okolišu (tzv. ekološke štete). Visina ovih posljednjih šteta ne može se izraziti novčanom vrijednosti te se postavlja pitanje mogućnosti proznanalaženja kriterija za njihovo utvrđivanje i popravlanje. Osim navedenih šteta, u pojam štete od onečišćenja mora naftom obično se uključuju i troškovi zaštitnih mjera, tj. mjera koje se poduzimaju za sprječavanje ili smanjenje onečišćenja te dalje štete prouzročene ovim mjerama.

Nacionalni pravni sustavi ne sadrže posebne propise o utvrđivanju i popravlanju šteta od onečišćenja mora naftom. Smjernice o tom ne nalazimo ni u Međunarodnoj konvenciji o građanskoj odgovornosti za štetu prouzročenu onečišćenjem naftom iz 1969. (dalje: Konvencija iz 1969.)¹, niti u protokolima

¹ Tekst Konvencije v. u: I. G r a b o v a c, Konvencije pomorskog imovinskog prava s komentarom, Split 1986., str. 108.

iz 1984. i 1992. uz nju.²

U nedostatku posebnih propisa nacionalni sudovi upućeni su da se pri utvrđivanju štete od onečišćenja mora naftom rukovode općim pravilima imovinskog prava. U ovom radu razmatramo probleme koji se pri tom javljaju, te ukazujemo na postojeću nacionalnu sudsku praksu i praksu Međunarodnog fonda za naknadu štete prouzročene onečišćenjem naftom, te na najnovije razvoje, kako u nacionalnim pravnim sustavima (posebno u pravu Sjedinjenih Američkih Država), tako i na međunarodnoj razini, gdje su u okviru Međunarodnoga pomorskog odbora (CMI) izrađene i usvojene smjernice za priznavanje i procjenu štete od onečišćenja mora naftom, radi ujednačivanja prakse nacionalnih sudova država stranaka Konvencije iz 1969.,³ među kojima je i Republika Hrvatska.⁴

S obzirom da ni Pomorski zakonik Republike Hrvatske ne sadrži posebne odredbe o utvrđivanju štete od onečišćenja mora naftom, komparativna sudska praksa i navedene smjernice CMI-a, koje razmatramo u ovom radu, mogu biti od koristi i za hrvatske sudove pri odlučivanju o tužbenim zahtjevima za naknadu štete od onečišćenja mora naftom.

2. STVARNA ŠTETA

Utvrđivanje i naknada stvarne štete (*damnum emergens*) od onečišćenja mora naftom prema općim pravilima imovinskog prava ne predstavlja teškoće. Radi se o gubitku ili umanjenju određene imovine oštećenika koja je postojala do uzrokovanja štete. To će u slučaju onečišćenja mora naftom biti npr. uništenje ili oštećenje ribarske opreme. Novčana naknada utvrđuje se tako da se uspoređuje novčana vrijednost određenoga materijalnog stanja oštećenika koje je postojalo prije uzrokovanja štete s novčanom vrijednošću tog stanja nakon štetne radnje. To će u našem slučaju biti vrijednost nove ribarske opreme, odnosno troškovi popravka oštećene opreme.

3. IZMAKLA KORISTI

Utvrđivanje i naknada izmakle koristi zbog onečišćenja mora naftom, kada je ona vezana uz pretrpljenu stvarnu štetu (npr. gubitak zarade ribara koji

² Definicija štete od onečišćenja mora naftom iz Konvencije iz 1969. izmijenjena je Protokolom iz 1984. uz tu Konvenciju. Tekst Protokola iz 1984. v. *ibid.*, str. 215. Ta je definicija preuzeta u Protokol iz 1992., v. tekst Protokola u *Uporedno pomorsko pravo - Comparative Maritime Law* (dalje: UPP) 1993., vol.35., br. 137.- 140. (1.- 4.), str. 80. Protokolom iz 1992. promijenjene su samo završne odredbe Protokola iz 1984. radi njegova što bržeg stupanja na snagu, no, za sada bez rezultata. V. više u: V. F i l i p o v i ć, "Hrvatska bi trebala ratificirati nove protokole 1992. o naknadi štete uzrokovane onečišćenjem naftom", *ibid.*, str. 33.- 42.

³ V. "Admissibility and Assessment of Claims for Pollution Damage", Report of the Chairman of the International Sub-Committee, Comité Maritime International, *Yearbook 1993.*, Sidney I, Documents for the Conference, str. 88. -122.

⁴ Republika Hrvatska stranka je Konvencije iz 1969. od 8. listopada 1991., na temelju notifikacije o sukcesiji, v. *Narodne novine, Međunarodni ugovori* (dalje: NN, MU), br. 1./1992.

nisu mogli ribariti u vrijeme dok se popravljala oštećena oprema ili do nabavke nove opreme) redovno neće predstavljati posebne teškoće.

No, ekonomski gubitak kao posljedicu onečišćenja mora naftom mogu pretrpjeti i osobe koje nisu pretrpjele stvarnu štetu. Npr. ribari kojima zbog onečišćenja većih razmjera može biti potpuno onemogućeno ribarenje na određenom području ili vlasnici hotela ili restorana uzduž onečišćene obale koji nisu ostvarili uobičajenu zaradu zbog izostalog ili smanjenog posjeta turista.

Kategorija izmakle koristi koja nije vezana uz postojanje stvarne štete⁵ otvara neka specifična pitanja. Tako se postavlja pitanje kriterija za priznavanje prava na naknadu izmakle koristi. Naime, onečišćenje morskog okoliša može se negativno odraziti na brojne ekonomske aktivnosti koje su u izravnoj ili neizravnoj vezi s morem te se postavlja pitanje: Gdje postaviti granicu u priznavanju zahtjeva za naknadu? Hoće li se zahtjevi za naknadu priznavati samo osobama čiji prihodi izravno ovise o djelatnosti na moru ili u vezi s morem (npr. profesionalni ribari ili vlasnici hotela ili restorana uz onečišćeno područje mora)? Treba li priznati zahtjeve vlasnika postrojenja u unutrašnjosti koja prerađuju ribu koju otkupljuju od profesionalnih ribara s onečišćenog područja ili zahtjeve vlasnika turističkih agencija, čija su sjedišta izvan onečišćenog područja, a koje zbog onečišćenja nisu u mogućnosti organizirati putovanja na određene dijelove obale na koje godinama dovode turiste? Što je sa zahtjevima obalnih općina koje traže naknadu, zbog umanjenog prihoda od boravišnih taksa turista ili zbog umanjenog prihoda od poreza građana koji zbog onečišćenja nisu mogli ostvariti uobičajeni ukupni prihod? Već iz navedenih primjera jasno je da onečišćenje morskog okoliša može dovesti do brojnih zahtjeva za naknadom od niza osoba na čije je ekonomske djelatnosti onečišćenje negativno djelovalo i da treba postaviti razumnu granicu u priznavanju zahtjeva za naknadu izmakle koristi zbog onečišćenja mora naftom. No, postavlja se pitanje kriterija koji će se pri tom primijeniti.

Konvencija iz 1969. ni protokoli uz nju ne daju nikakve smjernice u tom pogledu. Promijenjena definicija štete od onečišćenja mora naftom iz protokola iz 1984., preuzeta i u protokol iz 1992., jedino izričito spominje gubitak dobiti, uslijed onečišćenja mora naftom⁶, te na taj način otklanja sumnje o tom je

⁵ Prema općim pravilima imovinskog prava, kako našeg, tako i ostalih zemalja kontinentalnoga pravnog sustava, kategorija izmakle koristi obuhvaća izmaklu dobit kao posljedicu stvarne štete i izmaklu dobit koja nije vezana uz postojanje stvarne štete. U zemljama "common lawa" razlikuju se kategorija izmakle dobiti kao posljedice stvarne štete na imovini ("consequential loss") te izmakla dobit do koje je došlo a da istovremeno nije prouzročena i stvarna šteta ("pure economic loss"). O usporedbi primjenjivih kriterija pri utvrđivanju izmakle koristi u zemljama kontinentalnog kruga i zemljama "common lawa" v. A. M. H o n o r é , "Causation and Remoteness of Damage", International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. XI: Torts, Chapter 7, str.1.-154. V. također i W. T e t l e y , "Damages and Economic Loss in Marine Collision: Controlling the Floodgates", Journal of Maritime Law and Commerce (dalje: JMLC), 1991., vol. 22., br. 4., str. 539. et seq.

⁶ čl. 2., st. 3.

li izmakla dobit obuhvaćena pojmom štete od onečišćenja mora naftom.⁷ Valja spomenuti da se na Diplomatskoj konferenciji 1984., na kojoj je usvojen Protokol, željelo naznačiti i granice priznavanja naknade izmakle koristi zbog onečišćenja mora naftom. U tom je smislu jedan od (dvaju) finalnih prijedloga definicije štete od onečišćenja, koji je podnesen na Diplomatskoj konferenciji, predviđao priznavanje naknade izmakle koristi koja je "izravna posljedica" ("direct result") onečišćenja morskog okoliša.⁸ Ograničavajući izmaklu korist na gubitak dobiti koji je izravna posljedica onečišćenja morskoga okoliša, željelo se inaugurirati kriterij predvidljivosti i udaljenosti ("remoteness") štete kao odlučnog mjerila za ustanovljenje adekvatnog kauzaliteta.⁹ No, navedena definicija nije usvojena te je, kao i dotad, ostavljeno državama ugovornicama, odnosno njihovim sudovima, da određuju kriterije za priznavanje prava na naknadu izmakle koristi. Osnovni je razlog neprihvatanju spomenute definicije bio što se delegati iz različitih pravnih sustava nisu mogli složiti oko značenja izraza "izravna posljedica onečišćenja", iz čega je opravdano zaključeno da bi i nacionalni sudovi na različite načine tumačili navedenu formulaciju, te se, dakle, ne bi pridonijelo ujednačenosti rješenja.¹⁰

Međunarodni fond za naknadu štete prouzročene onečišćenjem naftom, osnovan Konvencijom iz 1971.¹¹ u dosadašnjim je slučajevima pravo na naknadu izmakle koristi priznavao samo osobama čiji prihodi izravno ovise o djelatnosti na moru ili u vezi s morem. Tako je Fond priznao pravo na naknadu izgubljene dobiti profesionalnim ribarima,¹² vlasnicima hotela i restorana na području zahvaćenom onečišćenjem¹³, te osobama koje su imale dozvolu da tijekom turističke sezone obavljaju određene uslužne djelatnosti na plažama.¹⁴ No, Fond

⁷ V. I. G r a b o v a c , "Što obuhvaća "štete od onečišćenja" mora naftom u Konvenciji i protokolu o odgovornosti i Fondu", Pomorski zbornik 1987., knjiga 25., str. 456.; M. J a c o b s s o n , N. T r o t z , "The Definition of Pollution damage in the 1984 Protocols to the 1969 Civil Liability Convention and the 1971 Fund Convention", JMLC 1986., vol. 17., br.4., str. 477. et seq.

⁸ V. Report of the Working Group, LEG/CONF.6/c. /2. Taj je prijedlog bio zasnovan na definiciji koju je izradio CMI, v. LEG/CONF.6/C.2/WP.38. V. detaljnije Z. B r o - d e c k i , "New definition of pollution damage", Lloyd's Maritime and Commercial Law Quarterly. (dalje: LMCLQ), 1985., br. 3., str. 382-385.

⁹ To proizlazi iz tumačenja koje je CMI dao o gubitku dobiti kao "izravnoj posljedici" onečišćenja morskog okoliša. Naime, CMI je ustvrdio da bi se tim obuhvatile osobe koje su bile toliko blizu štetnom događaju da je bilo sasvim predvidljivo da će, iako nisu pretrpjele fizičku štetu na imovini, zbog onečišćenja, pretrpjeti novčani gubitak. Usp. LEG/CONF.6/C.2/WP.38.

¹⁰ V. G r a b o v a c , "što obuhvaća šteta...", o.c., bilj. 7., str. 459.- 460.; J a c o b s s o n , T r o t z , "The Definition...", o.c., bilj. 7., str. 490.

¹¹ Tekst Međunarodne konvencije o osnivanju Međunarodnog fonda za naknadu štete prouzročene onečišćenjem naftom iz 1971., te Protokola iz 1984. uz nju v. u: G r a b o v a c , Konvencije..., o.c., bilj. 1., str. 122. i str. 230. Tekst Protokola iz 1992. uz tu Konvenciju v. u: UPP 1993., vol. 35., br. 137.- 140., (1. - 4.), str. 102. Republika Hrvatska stranka je Konvencije od 8. listopada 1991., na temelju notifikacije o sukcesiji, v. NN, MU, br. 1/1992.

¹² V. npr. slučajeve Fukutoku Maru No. 8, FUND/EXC.10.3., Annex, para. 9; Koei Maru No. 3, FUND/EXC. 14/4, para 5, Koho Maru No. 3, FUND/EXC. 14/4, para 7.

¹³ V. npr. slučaj Tanio, FUND/EXC.10/WP.1, para.3.1.

¹⁴V. npr. slučaj Haven, FUND/EXC.35/10, str. 4.

je odbio zahtjev obalne općine za naknadu gubitka prihoda od poreza za koji se tvrdilo da je posljedica smanjenja prihoda poreznih obveznika radi onečišćenja naftom, smatrajući da priložena dokumentacija ne dokazuje vezu između onečišćenja i gubitka prihoda od poreza.¹⁵

U dosadašnjoj sudskoj praksi u Sjedinjenim Američkim Državama izmakla korist do sada se iznimno priznavala samo profesionalnim ribarima. U tom je smislu bila odlučujuća presuda u slučaju Union Oil Company v. Oppen¹⁶ u kojoj je sud priznao profesionalnim ribarima kalifornijskog gradića Santa Barbara pravo na naknadu izmakle dobiti zbog onečišćenja mora uslijed izlivanja nafte iz podmorske bušotine u blizini Santa Barbare. Pri tom je sud istaknuo da njegov stav u ovom slučaju "ne otvara vrata priznavanju svih zahtjeva koje bi mogle podnijeti osobe...na čiju je ekonomsku aktivnost negativno utjecalo istjecanje nafte."¹⁷ Profesionalnim ribarima priznato je pravo naknade izmakle dobiti, jer se radi o osobama koje "izravno koriste izvore mora, tj. ribu u redovnom toku svoje djelatnosti".¹⁸ Dakle, sud je smatrao bitnim da se ribari kojima je priznao pravo na naknadu ribolovom bave kao profesionalnom djelatnošću. Držeći se istog kriterija u presudi u slučaju Oppen v. Aetna Insurance Co.¹⁹ sud nije priznao pravo na naknadu izmakle dobiti vlasnicima čamaca (ribarskih i drugih) koji nisu profesionalni ribari smatrajući da onečišćenje mora naftom u njihovom slučaju nije uzrokom gubitka zarade nego gubitka "povremenog nedjeljnog ribolovnog užitka",²⁰ što ne može biti osnova za naknadu štete. Izmakla dobit profesionalnim ribarima, zbog smanjenog ulova i zarade radi onečišćenja mora naftom priznata je i u presudi u slučaju Amoco Cadiz iz 1988.²¹

Stav američke sudske prakse o nepriznavanju prava na naknadu izmakle dobiti zbog onečišćenja mora naftom, uz iznimku profesionalnih ribara, potvrđen je i nedavnom presudom u slučaju World Prodigy iz 1993.²² No, navedena se presuda odnosi na onečišćenje mora naftom koje se zbilo u lipnju 1989., dakle, prije donošenja federalnog Oil Pollution Acta iz 1990. Iako za sada nema presude koja bi bila donesena na temelju odredaba Oil Pollution Acta, može se sa sigurnošću tvrditi da njegove odredbe pružaju osnove za priznavanje

¹⁵ V. slučaj Tanio, FUND/EXC.10/5, para.3.3.4. i FUND/EXC.10/WP.1, para. 2.3.

¹⁶ V. 501 Federal Reporter, 2 d Series, (1974.), str. 558.- 571.

¹⁷ Ibid., str. 570.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ V. 485 Federal Reporter, 2 d Series, (1973.), str. 252.- 260.

²⁰ Ibid., str. 260.

²¹ Presuda od 11. siječnja 1988. Okružnog suda Sjedinjenih Američkih Država, Sjeverni okrug Illinois, Istočni odjel. V. tekst presude u Diritto Marittimo (dalje: DM) 1989., vol. 91., br.3., str. 878.- 894.; o naknadi izmakle dobiti v. str. 890.- 891. Valja naglasiti da je o slučaju Amoco Cadiz doneseno više presuda, no, za našu temu relevantna je samo presuda iz 1988. O ostalim presudama donesenim do sada u slučaju Amoco Cadiz v. A. d e R a u l i n , "L'Épopée judiciaire de l'Amoco Cadiz", Journal du droit international (dalje: JDI), 1993., vol.20., br.1., str. 41.-90.; v. i T. S c o v a z - z i , "La sentenza sul risarcimento dei danni nel caso "Amoco Cadiz", Rivista Giuridica dell' Ambiente (dalje: RGA), 1988., vol.3., br.1., str. 142. - 149. i "La sentenza d'appello sul caso "Amoco Cadiz", RGA 1992., vol. 7., br. 2., str. 443. - 447.

²² V. American Maritime Cases (dalje: AMC), May, 1993., br.5., str. 1413.

prava na naknadu izmakle koristi širem krugu osoba. Naime, osim osoba čija je egzistencija vezana uz iskorištavanje prirodnih izvora mora, Oil Pollution Act ovlašćuje na traženje naknade i svaku osobu kojoj je zbog štete prirodnim izvorima prouzročen gubitak profita ili pogoršana mogućnost zarade.²³

Od kontinentalnih pravnih sustava valja spomenuti Njemačku u kojoj sudovi priznaju pravo na naknadu izmakle koristi osobama kojima je povrijeđeno određeno priznato pravo, te su na temelju toga u dva slučaja priznali pravo na naknadu izmakle koristi, zbog onečišćenja osobama koje su se bavile profesionalnim ribolovom i uzgojem riba i školjkaša.²⁴ Izmaklu dobit zbog onečišćenja priznavali su i francuski sudovi.²⁵

Razmotreni primjeri iz nacionalne sudske prakse pokazuju da se u nedostatku posebnih propisa pravo na naknadu izmakle dobiti zbog onečišćenja mora naftom prosuđuje po općim pravilima imovinskog prava, pri čemu je posebno važna teorija uzročnosti usvojena u određenom pravnom sustavu. S tim u vezi postavlja se pitanje: Da li granice priznavanja prava na naknadu izmakle koristi, koja nije posljedica stvarne štete na imovini, odrediti ili barem naznačiti u međunarodnom dokumentu ili to posve prepustiti državama, odnosno njihovim sudovima? Imajući na umu da bi naznaka kriterija za priznavanje prava na naknadu izgubljene dobiti pridonijela ujednačenosti rješenja na nacionalnom planu, već smo se ranije izjasnili za tu soluciju, iako svjesni teškoća oko pronalaženja kriterija koji bi bili prihvatljivi za različite pravne sustave.²⁶

Upravo tim putom krenuo je suvremeni razvoj na međunarodnom planu. Na temelju iskustva iz postojeće komparativne sudske prakse te prakse Fonda, a želeći pridonijeti ujednačenosti nacionalne sudske prakse država stranaka Konvencije iz 1969. i Konvencije o Fondu iz 1971., posebno u trenutku kad su tri nedavna slučaja onečišćenja mora naftom u Evropi²⁷ izazvala pravu bujicu tužbi za naknadom izmakle dobiti,²⁸ CMI je na svojoj 35.skupštini, održanoj od 2. do 8. listopada 1994. u Sydneyu usvojio Smjernice o šteti od

²³ V. Section 1002 (b) (2) (C) i Section 1002 (b) (2) (E).

²⁴ V. "Admissibility...", o.c., bilj. 3., str. 104.; v. također i J. H. W a n s i n k, "Environmental Liability Insurance: Tour d' Horizon in Europe", Transnational Environmental Liability and Insurance, International Bar Association Series, ur. R.P. Kroener, London 1993., str. 7.

²⁵ V. P. - M. D u p u y , M. R é m o n d - G o u i l l o u d, "Preservation of the Marine Environment", Handbook on the New Law of the Sea, vol. 2., str. 1167.; A. K i s s , "Un cas de pollution internationale: l'affaire des boues rouges", JDI 1975., vol.2., br.1., str. 207. et seq.; T. S c o v a z z i, "Immersione di sostanze inquinanti in mare e risarcimento del danno", RG 1986., vol.1., br.1., str. 105. et seq.

²⁶ V. M. S e r š i ć , Izvanugovorna odgovornost za štete od zagađivanja naftom koje nastanu pri istraživanju i iskorištavanju morskog dna i podzemlja, (doktorski rad), Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, svibanj, 1991., str. 119.- 120.

²⁷ Brodovi Haven u Italiji 1991., Aegean Sea u Španjolskoj i Braer u Velikoj Britaniji 1993.

²⁸ Zbog onečišćenja naftom s ciparskog tankera Haven sedam milja od Genove, sud u Genovi zaprimio je oko 700 tužbi zbog izmakle dobiti samo od vlasnika hotela u onečišćenom obalnom području, v. International Oil Pollution Compensation Fund, Annual Report 1992., str. 64.

onečišćenja naftom (dalje: Smjernice).²⁹ Dio II. Smjernica posvećen je izmakloj dobiti od onečišćenja mora naftom s brodova.

Smjernice određuju da se u načelu naknađuje samo izmakla dobit koja je posljedica fizičkog gubitka ili štete na imovini prouzročene onečišćenjem naftom, dok izmakla dobit koja nije rezultat stvarne štete na imovini može biti naknađena ako je prouzročena onečišćenjem naftom; pri tom nije dovoljna samo uzročna veza između nezgode koja je prouzročila onečišćenje i financijskog gubitka, nego gubitak mora biti prouzročen onečišćenjem koje je posljedica ispuštanja ili istjecanja nafte s broda koji je izazvao nezgodu.³⁰

Smatrat će se da je izmakla dobit koja nije rezultat stvarne štete prouzročena onečišćenjem samo ako postoji bliska uzročna veza ("proximity") između onečišćenja i gubitka.³¹ Pri ocjenjivanju postoji li takva bliska veza treba voditi računa o određenim kriterijima koji se navode u Smjernicama.³² Ako su zadovoljeni ti kriteriji, Smjernice određuju da se izmakla dobit naknađuje osobama čija zarada ovisi o komercijalnom iskorištavanju onečišćenog obalnog ili morskog okoliša te naznačuju krug tih osoba, odnosno djelatnosti kojima se one bave.³³

Iako Smjernice nisu pravno obvezne, one predstavljaju iznimno važan putokaz nacionalnim sudovima koji se sve više susreću sa zahtjevima za naknadu štete od onečišćenja mora naftom. Stoga bi njihova primjena nedvojbeno pridonijela pravnoj sigurnosti i ujednačivanju prakse nacionalnih sudova država stranaka Konvencije iz 1969. u priznavanju i procjeni izmakle

²⁹ Tekst Smjernica v. u dokumentu Pollution/Sydney-12., str.3.- 9. Tekst Nacrta smjernica o priznavanju i procjeni zahtjeva za naknadom štete od onečišćenja naftom v. u Comité Maritime international, Yearbook 1993..., o.c., bilj. 3., Appendix V, str. 135.- 139.

³⁰ Točka 4. i 5. Smjernica.

³¹ Točka 6. (a) Smjernica.

³² Točka 6. (b) Smjernica određuje da pri ocjenjivanju postoji li bliska uzročna veza između onečišćenja i gubitka treba voditi računa o svim okolnostima slučaja, uključujući sljedeće kriterije: (I.) zemljopisnu bliskost između aktivnosti podnositelja zahtjeva i onečišćenja; (II.) stupanj ekonomske ovisnosti podnositelja zahtjeva o onečišćenim prirodnim izvorima; (III.) stupanj u kojem ekonomska aktivnost podnositelja zahtjeva čini sastavni dio gospodarske aktivnosti područja koje je izravno pogodeno onečišćenjem; (IV.) mogućnost podnositelja zahtjeva da ublaži gubitak; (V.) predvidljivost gubitka (VI.) djelovanje drugih uzroka koji su pridonijeli gubitku koji je pretrpio podnositelj zahtjeva.

³³ Krug tih osoba trebao bi biti ograničen na osobe koje se bave ribolovom, uzgojem riba ili školjkaša i sličnim djelatnostima; vodenjem hotela, restorana, trgovina, uslužnih djelatnosti na plažama i sličnih turističkih djelatnosti te iskorištavanjem solana, dobivanjem energije iz valova i sličnim djelatnostima koje se zasnivaju na iskorištavanju morske vode za proizvodne procese ili hlađenje (točka 7.a) Smjernica). Izmakla dobit naknađuje se ako je posljedica štete, gubitka ili povrede priznatog prava ili interesa podnositelja zahtjeva (točka 8. Smjernica). Takvo pravo ili interes moraju biti vezani samo na osobu podnositelja zahtjeva (ili ograničeni krug osoba kojem on pripada) i ne smiju biti slobodno dostupni širokom krugu osoba (*ibid.*). Prema točki 7.b) Smjernica naknada se neće isplaćivati osobama koje su samo pretrpjele zakašnjenje, prekid ili drugi gubitak posla, koji nije vezan za komercijalno iskorištavanje okoliša niti javnim vlastima, zbog gubitka prihoda od poreza ili sličnih nameta.

dobiti od onečišćenja mora naftom.

4. EKOLOŠKA ŠTETA

Uz naknadu izmakle koristi koja nije posljedica stvarne štete na imovini, poseban problem predstavlja naknada daljnje vrste šteta koja ulazi u kategoriju štete od onečišćenja, naime štete samom morskom okolišu, tzv. ekološka šteta.

Radi se o šteti ili, preciznije rečeno, pogoršanju stanja morskog okoliša i uništenju ili oštećenju onih prirodnih bogatstava koja nemaju prometnu vrijednost.³⁴ Stoga se postavlja pitanje načina utvrđivanja te štete i posebno, njezinog određivanja u novcu. Uz to, postavlja se pitanje osoba koje su ovlaštene tražiti naknadu za ekološku štetu.

Zbog nedostatka kriterija za utvrđivanje i popravljanje ekoloških šteta³⁵ nacionalni sudovi većine zemalja dugo su vremena odbijali zahtjeve za naknadu tih šteta.

Prekretnicu u pristupu popravljanju ekološke štete predstavlja presuda Apelacijskog suda Sjedinjenih Američkih Država (Prvi okrug) u poznatom slučaju Commonwealth of Puerto Rico et al v. The Zoe Colocotroni et al iz 1980.³⁶ U navedenom je slučaju Apelacijski sud smatrao prikladnim mjerilom za utvrđivanje štete morskom okolišu troškove koji su razumno podneseni,

³⁴ Utjecaj nafte na morsku floru i faunu ovisi o sastavu i koncentraciji nafte. Veće količine, osim što mehanički uništavaju morske organizme koji žive bliže površini mora (posebno mikroorganizme i razvojne i juvenilne forme), višestruko negativno djeluju na život u moru. Zbog visoke koncentracije organske tvari, razlivena nafta dovodi do visoke biološke aktivnosti. Dolazi do "eksplozije" bakterija, što je osnova za daljnje neprirodno bujanje života te poremećaj u lancu viših i nižih organizama. Tom iskrivljavanju uobičajenih prirodnih tokova valja dodati i moguće genetske poremećaje kod morskih organizama. Osim toga, dolazi i do degradacije količine kisika u moru, zbog poremećaja u njegovu dotoku. Ne treba zaboraviti ni utjecaj na atmosferu, tj. njenu opterećenost lakohlapljivim spojevima, te negativan utjecaj ugljikovodika na ozon. No, u svakom pojedinom slučaju onečišćenja naftom posljedice na morski okoliš se razlikuju s obzirom na utjecaj različitih faktora kao što su npr. biološke i fizičke karakteristike morskog područja na kojem je došlo do onečišćenja naftom, godišnje doba i vremenske prilike u kojima je došlo do onečišćenja i sl. V. detaljnije J.W. K i n d t, Marine Pollution and the Law of the Sea, Buffalo 1986., str. 751. - 753., M. T u d o r, "Toksično djelovanje polutanata na morske organizme", Pogledi 1989., Split, vol. 19., br.1., str. 50. - 54.

³⁵ Jedna od rijetkih zemalja koja je donijela posebne propise o načinu utvrđivanja štete samom morskom okolišu bio je bivši Sovjetski Savez. Posebni propisi određivali su da se u slučaju onečišćenja naftom ima platiti naknada koja odgovara iznosu koji je procijenjen potrebnim za uspostavu u prijašnje stanje onečišćene morske vode, a za osnovu obračuna se uzimao iznos po kubičnom metru onečišćene morske vode, v. Commission of European Economic Community, The Scope and Concept of Compensable Damage Caused by Marine Oil Pollution with Special Reference to Environmental Damage, 1981., Section V; v. i "Admissibility...", o.c., bilj. 3., str.107., D u p u y, R é m o n d - G o u i l l o u d , "Preservation...", o.c., bilj. 25., str. 1166.

³⁶ V. 628 Federal Reporter, 2 d Series, (1980.), str. 652. Zoe Colocotroni je bio panamski tanker s kojeg se izlila nafta i nanijela znatne štete morskom okolišu uz obale Puerto Rica. Tužitelji (Commonwealth of Puerto Rico i Vijeće Puerto Rica za kakvoću okoline) zahtijevali su naknadu štete nanesene morskom okolišu, te naknadu troškova čišćenja.

radi ponovnog uspostavljanja morskog okoliša u prijašnje stanje ili toliko blizu tom stanju koliko je to izvodljivo bez nerazmjerno visokih izdataka.³⁷ Sud prvog stupnja (Okružni sud Sjedinjenih Američkih Država, okrug Puerto Rico) dosudio je tužiteljima na ime naknade štete morskom okolišu iznos koji je odgovarao troškovima zamjene uništenih morskih organizama novima, s tim da je za nekomercijalne vrste uzeta cijena koju one imaju u biološkim laboratorijima.³⁸ Ovu metodu izračunavanja visine štete Apelacijski sud nije smatrao odgovarajućom. Slažući se s nižim sudom da mjerilo za utvrđivanje visine naknade štete trebaju biti troškovi uspostavljanja morskog okoliša u prijašnje stanje, Apelacijski sud je, međutim, istaknuo da je nerealno te troškove izjednačivati s cijenom uništenih morskih organizama. U obzir treba uzeti i prirodne regeneracijske procese i tehničku izvodljivost, te izbjegavati izdatke i zahvate koji su suvišni ili nerazmjerni učinjenoj šteti.³⁹

Utjecaj presude Apelacijskog suda u slučaju Zoe Colocotroni vidljiv je i u izmijenjenoj definiciji štete od onečišćenja u Protokolu iz 1984. uz Konvenciju iz 1969., Potvrđujući da je šteta samom morskom okolišu pokrivena Konvencijom iz 1969., što nije bilo sasvim jasno iz definicije u Konvenciji,⁴⁰ izmijenjenom se definicijom popravlanje te štete ograničava na troškove stvarno poduzetih, razumnih mjera ili onih koje će se poduzeti za ponovno uspostavljanje stanja prije nastale štete.⁴¹ Time se jasno stavilo do znanja da se neće priznavati zahtjevi za naknadu štete morskom okolišu koji bi se zasnivali na nekom apstraktnom izračunavanju bez stvarnih dokaza o troškovima ponovne uspostave prijašnjeg stanja.⁴² Na taj je način potvrđen stav Fonda, izražen u rezoluciji Skupštine Fonda 1980., da neće priznavati zahtjeve zasnovane na apstraktnim procjenama izvršenim prema teoretskim modelima.⁴³

Izmijenjenom definicijom štete od onečišćenja u Protokolu iz 1984. zahtjevi za naknadu ekološke štete zapravo su podijeljeni u dvije kategorije: na zahtjeve

³⁷ Ibid., str. 675.

³⁸ Detaljnije o načinu na koji je sud prvog stupnja izvršio procjenu štete morskom okolišu i analizu primijenjene metode v. W. A b e c a s s i s, R. L. J a r a s h o w, Oil Pollution from Ships, London 1985., para.10.- 51. i 10.- 52.; E. D. B r o w n, "Making the polluter pay for oil pollution damage to the environment: a note on the Zoe Colocotroni case", LMCLQ 1981, br. 3., str. 323.- 334.; M. R é m o n d - G o u i l l o u d, "Le prix de la nature (Apropos de l'affaire du Zoe Colocotroni)", Recueil Dalloz 1982, str. 33.; C. d e l a R u e, "Environmental Damage Assessment", Transnational..., o.c., bilj. 24., str. 71.

³⁹ 628 Federal Reporter..., o.c., bilj. 36., str. 675. - 676.

⁴⁰ V. čl. 1., st. 6. Konvencije iz 1969.

⁴¹ Čl. 2., st. 3. Protokola iz 1984.

⁴² Usp. G r a b o v a c, "što obuhvaća šteta...", o.c., bilj.7., str. 459.

⁴³ V. Rezolucija br.3 Skupštine Fonda od 10. listopada 1980., (FUND/A/ES.1/13, para. 11. i Aneks I.). Rezolucija je usvojena povodom zahtjeva vlasti bivšeg Sovjetskog Saveza Fondu za isplatom naknade zbog ekološke štete prouzročene izlivanjem nafte s tankera Antonio Gramsci. Iznos naknade sud u Rigi procijenio je prema sovjetskom zakonodavstvu (v. supra, bilj. 35.), zasnivajući procjenu na iznosu od 2 rublje po kubičnom metru onečišćene morske vode, v. "Admissibility...", o.c., bilj. 3., str. 107.- 108.; D u p u y, R é m o n d - G o u i l l o u d, "Preservation...", o.c., bilj. 25., str. 1166.

za naknadu troškova razumnih mjera za ponovno uspostavljanje morskog okoliša u stanje prije onečišćenja, koji se priznaju i na zahtjeve za naknadu zbog oštećenja morskog okoliša koje ostaje i nakon poduzetih razumnih mjera za uspostavu prijašnjeg stanja, koji se ne priznaju. Ovi posljednji zahtjevi, (koje bismo mogli nazvati zahtjevima za "preostalu" ekološku štetu, zahtjevima za pretpostavljenu vrijednost okoliša, ili zahtjevima za ekološku štetu u užem smislu), ne priznaju se, jer su nužno spekulativni, budući da se na današnjem stupnju razvoja znanosti ne mogu procjenjivati pozivanjem na određene ekonomske parametre i zbog toga ovise o apstraktnim i teoretskim metodama procjene.

Presude nacionalnih sudova o popravljanju ekološke štete koje su slijedile nakon izmijenjene definicije štete od onečišćenja u Protokolu iz 1984. nisu uvijek bile "na liniji" označenoj u presudi Apelacijskog suda u slučaju Zoe Colocotroni i u Protokolu iz 1984. To se odnosi kako na sudsku praksu država stranaka Konvencije iz 1969., tako i onih država koje nisu članke te Konvencije. Radi razjašnjenja valja spomenuti presude u dva poznata slučaja: presudu američkog suda prvog stupnja u slučaju Amoco Cadiz iz 1988.⁴⁴, te presude talijanskog Apelacijskog suda u slučaju Patmos iz 1989. i 1993.⁴⁵

Presuda u slučaju Amoco Cadiz iz 1988. primjer je presude u kojoj je sud išao "ispod" standarda označenog u presudi u slučaju Zoe Colocotroni, preuzetog u Protokol iz 1984., ne priznavši zahtjev za naknadu ekološke štete. Zahtjeve za naknadu ekološke štete Sud je podijelio u dvije kategorije. Prva kategorija zahtjeva odnosi se na naknadu vrijednosti morskih organizama uništenih onečišćenjem naftom. Što se tiče tih zahtjeva Sud je istaknuo da morska flora i fauna predstavlja res nullius te da francuske obalne općine nisu ovlaštene tražiti naknadu, zbog njihovog uništenja, zbog onečišćenja mora naftom.⁴⁶ Argument obalnih općina da se njihovi zahtjevi ne zasnivaju na šteti morskoj flori i fauni per se, nego na šteti pravnim interesima zaštite morskog okoliša kao javnog dobra, Sud nije prihvatio.⁴⁷ Valjane zahtjeve u vezi s uništenim morskim organizmima prema mišljenju Suda predstavljaju zahtjevi ribara i njihovih udruženja, zbog smanjenog ulova i zarade, koje je Sud i priznao.⁴⁸ Druga kategorija zahtjeva odnosi se na troškove revitalizacije onečišćenog morskog područja. Sud je priznao troškove planiranja i studija programa revitalizacije flore i faune, uključujući i pokuse u tu svrhu, načinjene odmah po onečišćenju, radi uspostave stanja prije onečišćenja, u mjeri u kojoj su ti programi i troškovi bili razumni i potrebni. Naprotiv, Sud nije priznao anticipirane troškove revitalizacije koja nije poduzeta i koja se pokazala

⁴⁴ V. supra, bilj. 21.

⁴⁵ Presude Apelacijskog suda u Messini od 30. ožujka 1989. (v. tekst u DM 1989., vol. 91., br. 4., str. 1049.) i 14. prosinca 1993. (presuda treba biti objavljena u DM 1994., vol. 96., br. 1.)

⁴⁶ V. supra, bilj. 21., str. 890.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid., str. 890. - 891. i 892.

nepotrebnom i nepraktičnom, zbog prirodnih regeneracijskih procesa.⁴⁹ Valja naglasiti da je, osim zahtjeva za naknadom ekološke štete (od koje su priznati samo troškovi znanstvenih istraživanja poduzetih radi izrade programa revitalizacije), Sud odbio i ostale zahtjeve za naknadom tzv. "neekonomske" štete. Naime, odbio je zahtjeve obalnih općina, zbog gubitka uživanja u okolišu i gubitka privlačnosti morskog okoliša zbog onečišćenja. Zahtjevi zbog gubitka uživanja ("loss of enjoyment") odbijeni su jer je Sud ustvrdio da prema francuskom pravu obalne općine nisu ovlaštene tražiti naknadu, zbog toga što zbog onečišćenja svojim stanovnicima nisu mogle održavati uobičajenu kvalitetu života. Zahtjeve zbog gubitka privlačnosti ("loss of image") morskog okoliša poradi onečišćenja, što je rezultiralo smanjenim posjetama turista, Sud je odbio s obrazloženjem da takve zahtjeve mogu postavljati vlasnici hotela, restorana, kampova i sl. te da bi priznanje tih zahtjeva obalnim općinama predstavljalo dupliciranje naknade koja je dosuđena drugim subjektima.⁵⁰

Presude Apelacijskog suda u Messini u slučaju Patmos iz 1989. i 1993. primjer su presuda kojima je Sud prešao okvire označene u Protokolu iz 1984. Presudom iz 1989.⁵¹ Apelacijski sud je ukinuo presudu suda prvog stupnja u Messini iz 1986. kojom je odbijen zahtjev talijanske vlade za naknadom ekološke štete u povodu izlivanja nafte s tankera Patmos uz obrazloženje da talijanska vlada, zbog onečišćenja morskog okoliša nije pretrpjela nikakav ekonomski gubitak.⁵² Ukinuvši presudu suda prvog stupnja, Apelacijski sud je priznao zahtjev talijanske vlade, ustvrdivši da zbog oštećenja okoliša obalna država trpi štetu koja se sastoji u gubitku vrijednosti koju prirodni izvori imaju u više aspekata: prehrambenom, zdravstvenom, turističkom, znanstvenom. Šteta okolišu ima ekonomski karakter, ali pošto ona djeluje na vrijednosti koje nemaju tržišnu vrijednost, ona ne može biti izračunata samo na osnovi monetarnih kriterija. Stoga, prema mišljenju Suda, iznos naknade štete valja odrediti u skladu s načelima pravičnosti.⁵³ Usvojivši zahtjev talijanske vlade

⁴⁹ Ibid., str. 890.- 892. U presudi Apelacijskog suda Sjedinjenih Američkih Država (Sedmi okrug) u slučaju Amoco Cadiz od 24. siječnja 1992. nije razmatrano pitanje naknade ekološke štete, jer nije bilo žalbe na dio presude iz 1988. koja se odnosila na tu štetu.

⁵⁰ V. supra, bilj. 21., str. 886.- 887., 888.- 889. I Apelacijski sud je u presudi od 24. siječnja 1992. odbio zahtjeve francuskih obalnih općina s onečišćenog područja koje su tražile naknadu zbog gubitka ugleda kao turističke destinacije ("loss consumer enjoyment"), zbog čega su turisti morali odabrati druga mjesta za odmor, v. str. 73. - 74. presude iz 1992.

⁵¹ V. supra, bilj. 45.

⁵² Tekst presude suda prvog stupnja u Messini od 30. srpnja 1986. v. u DM 1986., vol. 88., br. 3., str. 996. Patmos je bio grčki tanker koji se 1985. u Mesinskom tjesnacu sudario sa španjolskim tankerom Castillo de Monte Aragón. Nafta koja je se njega istekla onečistila je morsko i obalno područje Sicilije. V. više o detaljima nezgode u International Oil Pollution Compensation Fund..., o.c., bilj. 28., str. 34. - 36.; M. C. M a f f e i, "The Compensation for Ecological Damage in the "Patmos" Case", International Responsibility for Environmental Harm, ur. F. Francioni, T. Scovazzi, London 1991., str. 383.- 384.

⁵³ Pri tom se Sud pozvao na čl. 1226. talijanskog Građanskog zakonika koji određuje da, u slučaju da se šteta ne može odrediti u točnom iznosu, sudac može procijeniti štetu prema pravičnim načelima.

Apelacijski je sud ujedno u presudi iz 1989. ustvrdio da na osnovi raspoloživih podataka nije u mogućnosti odmah donijeti i odluku o visini naknade štete, što je ostavio za konačnu presudu, imenovavši vještake koji su trebali procijeniti štetu.⁵⁴ U konačnoj presudi koju je donio 1993.⁵⁵ Apelacijski sud je pri procjeni štete prema pravičnim načelima uzeo u obzir, uz određene korekcije, nalaze vještaka koji su kvantifikaciju štete ribljeg fonda izvršili na osnovi tržišne vrijednosti ribe koja je izgubljena, zbog onečišćenja, tj. koja bi postojala da nije bilo onečišćenja. No, smatrajući da samo ta metoda ne dovodi do primjerene procjene štete, Sud je uzeo u obzir i druge okolnosti slučaja. Tako je uzeo u obzir činjenicu da je dio prirodnih izvora uništenih ili oštećenih onečišćenjem smješten izvan talijanskoga teritorijalnog mora, te da gubitak vrijednosti tih izvora ne može biti uključen u iznos naknade talijanskoj vladi. Osim toga, sud je zaključio da je dio štete morskom okolišu prouzročen upotrebom sredstava čišćenja koje je talijanska vlada koristila u suzbijanju onečišćenja, te je stoga odlučio da taj dio štete odbije od ukupnog procijenjenog iznosa naknade štete. Dakle, u ovom je slučaju sud, suprotno odredbama Protokola iz 1984. i rezoluciji Skupštine Fonda iz 1980., iznos naknade zasnovao na apstraktnim procjenama, u skladu s načelima pravičnosti, približivši se tako metodama primijenjenim u presudi prvog stupnja u slučaju *Zoe Colocotroni*.

Ovakva presuda talijanskog suda, dakle, suda države stranke Konvencije iz 1969., ne izlazi iz okvira Konvencije, budući da tekst Konvencije u obliku u kojem je sada na snazi ne sadrži pobliže odredbe o naknadi ekološke štete, nego je ostavljeno sudovima država stranaka da sami pronalaze kriterije za utvrđivanje i popravlanje ekološke štete u skladu s unutrašnjim pravom.⁵⁶

⁵⁴ Vještaci koje je Apelacijski sud odredio u svojoj presudi iz 1989., podnijeli su dva izvješća. U prvom su izvješću 1990. ustvrdili da, osim u slučaju ribljeg fonda, ne postoje znanstveni podaci koji bi omogućili procjenu ekonomskog utjecaja onečišćenja, te da precizna procjena iznosa štete drugim aktivnostima osim ribolovu nije moguća. Zbog toga je prema mišljenju vještaka sam Sud trebao procijeniti iznos štete. Sud je 1991. zatražio daljnja razjašnjenja od vještaka koji su 1992. podnijeli konačno izvješće u kojem su, istaknuvši da su njihovi zaključci hipotetički, procijenili utjecaj nafte na planktone i razvoj i rast ribe, procijenili količinu ribe koja se nije razvila, zbog nedostatka hrane i količinu ribe koja bi bila ulovljena da nije bilo onečišćenja, te procijenili njenu vrijednost prema cijenama na tržištu. V. International Oil Pollution Compensation Fund..., o.c., bilj. 28., str. 35.- 36.

⁵⁵ V. *supra*, bilj. 45.

⁵⁶ U Republici Hrvatskoj, prema našem saznanju, do sada nije donesena presuda koja bi se odnosila na naknadu ekološke štete zbog onečišćenja mora naftom. No, 1993. Okružni privredni sud u Rijeci donio je prvu presudu u Republici Hrvatskoj kojom je usvojen tužbeni zahtjev za naknadom ekološke štete. Iako se radilo o ekološkoj šteti prouzročenoj nasipavanjem zemlje i otpadnog materijala na obalu i u more, spominjemo navedenu presudu, jer bi se isti kriteriji primijenili i u slučaju ekološke štete prouzročene onečišćenjem mora naftom. Presudu Okružnog privrednog suda u Rijeci br. P-5778/91-36., od 9. prosinca 1993., kojom je tuženik presuđen na uspostavu prijašnjeg stanja i naknadu ekološke štete, viši sud je, doduše, ukinuo, no, nije doveo u pitanje postojanje ekološke štete, nego način na koji je niži sud ustvrdio visinu te štete. Naime, niži sud nije uzeo u obzir odredbe Zakona o morskom ribarstvu (NN, 44./1980.) i Pravilnika o kriterijima za utvrđivanje visine naknade štete nanesene flori i fauni mora (NN, 26./1984.), prema kojem visinu štete treba utvrditi posebna stručna komisija oformljena prema odredbama Pravilnika. V. rješenje Visokoga trgovačkog suda Republike Hrvatske, br. III.-Pž-1173/94-2, od 12. travnja 1994.

No, nakon stupanja na snagu Protokola iz 1992. uz tu Konvenciju, koji je preuzeo definiciju štete od onečišćenja iz Protokola iz 1984.,⁵⁷ sudovi država stranaka Konvencije iz 1969. koji će biti obvezani i Protokolom iz 1992. moći će u okviru Konvencije i na temelju njenih odredaba priznavati samo zahtjeve za naknadu ekološke štete koji se odnose na naknadu troškova razumnih mjera za uspostavu morskog okoliša u prijašnje stanje, a ne i zahtjeve za naknadom "preostale" ekološke štete. No, ovi posljednji zahtjevi mogli bi, u državama strankama Konvencije iz 1969. i nakon stupanja na snagu Protokola iz 1992., biti dopušteni domaćim zakonodavstvom, izvan okvira Konvencije iz 1969. Takvi interni propisi mogli bi prouzročiti znatne probleme u funkcioniranju sustava Konvencije iz 1969. i Konvencije o Fondu iz 1971. Dopustivost zahtjeva za naknadom "preostale" ekološke štete na temelju unutrašnjih propisa pojedinih država stranaka Konvencije iz 1969. predstavljala bi dodatno opterećenje za brodovlasnike, koji glede tih zahtjeva vjerojatno ne bi imali ni mogućnost ograničenja odgovornosti i poremetila bi uspostavljenu podjelu odgovornosti između "broda" i "tereta", tj. između brodovlasnika i naftne industrije, postignutu sustavom Konvencije iz 1969. i Konvencije o Fondu iz 1971.⁵⁸

Sagledavajući navedene potencijalne probleme, CMI je smatrao da treba razraditi pojam "uspostave u prijašnje stanje", te učvrstiti i razraditi načelo da troškovi razumnih mjera, radi uspostave morskog okoliša u stanje prije onečišćenja trebaju predstavljati granicu između dopustivih i nedopustivih zahtjeva za naknadom ekološke štete.⁵⁹ Stoga su točke 11. i 12. Dijela III. Smjernica posvećene naknadi ekološke štete.

Ponavljajući odredbu Protokola iz 1984.,⁶⁰ preuzetu u Protokol iz 1992.,⁶¹ Smjernice ustvrđuju da je naknada za oštećenje okoliša (ne računajući izmaklu dobit) ograničena na troškove razumnih mjera koje su stvarno poduzete ili se imaju poduzeti za uspostavljanje stanja prije nastale štete i da se ne priznaju zahtjevi zasnovani na apstraktnim procjenama obračunatim prema teoretskim modelima.⁶²

Detaljnije razrađujući pojam "razumnih mjera za uspostavu prijašnjeg stanja", Smjernice određuju da priznati zahtjevi za naknadu troškova razumnih mjera za uspostavu u prijašnje stanje ne trebaju biti ograničeni na uklanjanje razlivena nafte, nego mogu uključivati i odgovarajuće mjere koje će ubrzati uspostavu u prijašnje stanje ili pomoći prirodnim regeneracijskim procesima.⁶³ Mogu se naknaditi razumni troškovi studija potrebnih za procjenu štete od onečišćenja i ocjenu izvodljivosti mjera za uspostavu u prijašnje stanje te stupnja u kojem će one ubrzati prirodne regeneracijske procese. Da bi se priznali troškovi tih studija, oni moraju biti u razumnom razmjeru s počinjenom

⁵⁷ V. čl. 2., st.3., Protokola iz 1992.

⁵⁸ V. "Admissibility...", o.c., bilj. 3., str. 108., 113.- 115.

⁵⁹ Ibid., str. 115.

⁶⁰ V. supra uz bješku 41.

⁶¹ V. supra bilj. 57.

⁶² Točka 11. Smjernica.

⁶³ Točka 12. (a).

štetom i moraju pružati zahtjevane podatke.⁶⁴ Procijenjeni troškovi razumnih mjera za uspostavu u prijašnje stanje mogu biti naknađeni i prije nego što će se te mjere poduzeti, ako se one ne mogu poduzeti zbog nedostatka financijskih sredstava, pod uvjetom da se pridonese zadovoljavajući dokaz da će one zaista biti poduzete.⁶⁵ Pri ocjeni da li su mjere uspostave u prijašnje stanje razumne, treba voditi računa o svim relevantnim tehničkim faktorima.⁶⁶

Osvrćući se na dio Smjernica CMI-a posvećen naknadi ekološke štete, u kojem se razrađuje načelo priznavanja samo razumnih troškova uspostave prijašnjeg stanja, koje je uvedeno presudom Apelacijskog suda u slučaju Zoe Colocotroni i prihvaćeno promijenjenom definicijom štete od onečišćenja u Protokolima iz 1984. i 1992. uz Konvenciju iz 1969., valja naglasiti da navedeno načelo počiva na pretpostavci da se prirodnim regeneracijskim procesima, potpomognutim poduzetim "razumnim mjerama" prirodni okoliš sam može vratiti u stanje prije onečišćenja. Iako prirodni regeneracijski procesi imaju nesumnjivo značajnu ulogu i treba ih uzimati u obzir, navedena pretpostavka ne vrijedi uvijek te i nakon poduzetih "razumnih mjera" uspostavljanja morskog okoliša u prijašnje stanje, u mnogo slučajeva ostaje nepopravljiva šteta okolišu, što, s aspekta zaštite i očuvanja okoliša, ne može biti prihvatljivo.⁶⁷

Motivirano upravo tim razlozima federalno zakonodavstvo Sjedinjenih Američkih Država nije slijedilo načelo naknade samo razumnih troškova uspostave prijašnjeg stanja. U nastojanju da osigura popravljanje cjelokupne ekološke štete Oil Pollution Act iz 1990. dopušta zahtjeve za naknadom gubitka ili štete prirodnim izvorima, zahtjeve zbog gubitka upotrebe prirodnih izvora te troškove procjene tih gubitaka i štete.⁶⁸ Slijedeći razvoje na području naknade štete od ostalih škodljivih tvari, Oil Pollution Act predviđa izradu propisa za procjenu štete prirodnim izvorima.⁶⁹ Sadržaj propisa koji su usvojeni u skladu s federalnim zakonodavstvom koje regulira naknadu štete od ostalih škodljivih

⁶⁴ Točka 12. (b).

⁶⁵ Točka 12. (c).

⁶⁶ Točka 12. (d). Među tehničkim faktorima o kojima treba voditi računa Smjernice navode: (I.) opseg u kojem se stanje morskog okoliša može pripisati nezgodi, a u kojem drugim faktorima; (II.) tehnička izvodljivost predloženih mjera i vjerojatnost da će one pridonijeti uspostavi u prijašnje stanje; (III.) očekivana brzina uspostave morskog okoliša u prijašnje stanje i stupanj u kojem predložene mjere mogu ubrzati prirodne regeneracijske procese; (IV.) srazmjernost troškova predloženih mjera i štete ili rezultata koji se mogu razumno očekivati (ibid).

⁶⁷ Nepriznavanje zahtjeva za naknadom troškova mjera uspostave u prijašnje stanje koji nisu "razumni", a kojima je moguća uspostava okoliša u prijašnje stanje, može dovesti i do apsurdnih rezultata: osoba odgovorna za štetu koja se može popraviti samo mjerama koje nisu "razumne" neće odgovarati za štetu, dok će osoba odgovorna za oštećenje okoliša manjeg stupnja, koje se može popraviti "razumnim" mjerama, biti obvezna naknaditi štetu.

⁶⁸ Section 1002 (b) (2) (A).

⁶⁹ Tzv. Natural Resource Damage Assessment (NRDA). V. više u "Admissibility...", o.c., bilj. 3., str. 108. et seq.; d e l a R u e, "Environmental...", o.c., bilj. 38., str. 70. et seq.

tvari osim nafte⁷⁰ dopušta zaključak da će propisi usvojeni na temelju Oil Pollution Acta uvesti teoretske modele procjene štete od izlivanja nafte koje će biti slične metodama koje je upotrijebio sud prvog stupnja u presudi u slučaju Zoe Colocotroni.⁷¹ Osim izrade kriterija za procjenu ekološke štete, ti propisi također trebaju omogućiti postavljanje novih kategorija zahtjeva za naknadu štete, zbog onečišćenja koji su uvedeni Oil Pollution Actom, naime zahtjeva zbog gubitka upotrebe prirodnih izvora. Stoga tim propisima treba utvrditi parametre za novčano izražavanje gubitka upotrebe onečišćenih prirodnih izvora od strane osoba kojih zarada ne ovisi o prirodnim izvorima, nego upotrebljuju te izvore za razonodu (npr. sportski ribolovci). Tim će biti omogućeno i traženje naknade zbog gubitka "povremenog nedjeljnog ribolovnog užitka", koje su američki sudovi do sada, ne bez ironije, odbijali.⁷² Osim toga, navedenim se propisima nastoje utvrditi i kriteriji za novčano izražavanje gubitka onih osoba koje ne upotrebljavaju prirodne izvore koji su onečišćeni, ali žele sačuvati mogućnost njihove upotrebe u budućnosti ili naprosto žele da ti izvori i dalje postoje ili žele da oni budu dostupni njihovim potomcima.⁷³

Prikazani najnoviji razvoji u Sjedinjenim Američkim Državama izazivaju mnoge kritike.⁷⁴ Iako one mogu biti opravdane što se tiče pojedinih metoda procjene ekološke štete,⁷⁵ opravdanost cilja tih nastojanja, tj. potpuno popravljajanje ekološke štete, ne može se osporavati.

Naime, ograničavanje na naknadu samo "razumnih" troškova uspostave u prijašnje stanje, čime se u mnogo slučajeva - kad je to i moguće, ali bi bilo "nerazumno" - ne popravlja cjelokupnu štetu okolišu ne može biti prihvatljivo. Iako je istina da su na sadašnjem stupnju razvoja znanosti apstraktni modeli procjene ekološke štete često nerealni i mjere koje se na osnovi njih predlažu ne bi dovele do uspjeha, neprimjerenost apstraktnih modela procjene ne smije biti razlogom da se odustane od zajedničkih nastojanja za popravljajanjem cjelokupne ekološke štete i od pronalaženja primjerenijih načina procjene. Osim toga, zahtjev za razumnošću ne smije biti razlogom odbacivanja mjera čiji

⁷⁰ Posebni propisi doneseni su u skladu s Comprehensive Environmental Response Compensation and Liability Act-om (CERCLA) iz 1980., v. d e l a R u e, "Environmental...", o.c., bilj. 38., str. 71. Više o CERCLA, njegovim izmjenama i sudskoj praksi koja se razvila na temelju njegovih odredaba v. R. F o r c e, "Insurance and Liability for Pollution in the United States", Transnational..., o.c., bilj. 24.; T. T. S m i t h, J. A. M o n a g h a n, "The Impact of Environmental Laws on Transactions: Due Dilligence and Other Means of Coping with Environmental Risks", Environmental Liability, International Bar Association Series, London 1990., str. 283.- 295.

⁷¹ V. d e l a R u e, "Environmental...", o.c., bilj. 38., str. 72.

⁷² V. slučaj Oppen v. Aetna Insurance Co., supra, uz bilj. 20.

⁷³ V. "Admissibility...", str. 109.; d e l a R u e, ibid., str. 75.- 76.

⁷⁴ V. "Admissibility...", o.c., bilj. 3., str. 109.-110.; d e l a R u e, "Environmental...", o.c., bilj. 38., str. 76.-77.

⁷⁵ Osobito je na udaru kritike jedna od metoda koja se sastoji u anketiranju pučanstva pojedinih područja-koliko bi bili spremni platiti za zaštitu određenih prirodnih izvora ili za poboljšanje njihova stanja (tzv. "Willingness to Pay" - "WTP" metoda), s tim da se prosječni iznos što se tiče pojedinih prirodnih izvora koji se dobije tom anketom množi s brojem pučanstva određenog područja. V. više "Admissibility...", o.c., bilj. 3., str. 110.- 112.

troškovi nisu "razumni", ali koje pouzdano mogu dovesti do potpunog popravljavanja ekološke štete. Dakle, "razumnost" ne smije ići na uštrb zaštite i očuvanja okoliša.

Posebno je pitanje snošenja troškova popravljavanja "preostale" ekološke štete. Istina je da bi u mnogo slučajeva zahtjevi za popravljajem "preostale" ekološke štete, koji bi, izvan sustava Konvencija iz 1969. i 1971., a na osnovi unutrašnjih propisa država stranaka tih konvencija, bili upravljani prema brodovlasniku, poremetili podjelu odgovornosti između brodovlasnika i naftne industrije, uspostavljenju u okviru navedenih konvencija. No, niti ta činjenica ne smije biti razlogom potpunog odbacivanja nastojanja za popravljajem "preostale" ekološke štete. Ne remeteći ravnotežu uspostavljenju u okviru sustava Konvencija iz 1969. i 1971. troškovi popravljavanja "preostale" ekološke štete možda bi se mogli pokrивati izvan okvira tih konvencija, iz posebnih kompenzacijskih fondova osnovanih u tu svrhu na nacionalnom planu, koji bi se stvarali na osnovi doprinosa šireg kruga osoba.⁷⁶ Time bi se omogućilo dalje odvijanje aktivnosti koje su općekorisne, a koje mogu imati štetne posljedice po okoliš, istovremeno u najvećoj mogućoj mjeri vodeći računa o zaštiti i očuvanju okoliša.

5. TROŠKOVI ZAŠTITNIH MJERA

Posljednja vrsta šteta koje su konvencijama o građanskoj odgovornosti za štete od onečišćenja naftom obuhvaćene definicijom štete od onečišćenja jesu troškovi zaštitnih (preventivnih) mjera, kao i svaki gubitak ili šteta prouzročeni

⁷⁶ Nacionalni kompenzacijski fondovi kao nadopuna naknade štete na osnovi građanskopravnih zahtjeva za naknadu štete od onečišćenja postoje u brojnim državama. Iako do sada nisu osnovani fondovi iz kojih bi se naknađivala "preostala" ekološka šteta, postoje brojni nacionalni kompenzacijski fondovi iz kojih se naknađuju štete koje su posljedica onečišćenja iz različitih izvora. Tako u Japanu i Nizozemskoj postoje kompenzacijski fondovi iz kojih se naknađuju štete prouzročene onečišćenjem iz zraka ili zrakom. U Sjedinjenim Američkim Državama je na osnovi CERCLA-a (v. *supra*, bilj. 70.) osnovan tzv. "Superfund" iz kojeg se financiraju troškovi mjera čišćenja i rehabilitacije onečišćenja prouzročenih štetnim kemijskim tvarima itd. V. više o nacionalnim kompenzacijskim fondovima M. B o t h e, L. G u e n d l i n g, "Neuere Tendenzen des Umweltrechts in Internationalen Vergleich", *Berichte*, 2./1990., str. 250.- 274.; D.E. B r o n s t o n, "Compensating Victims of Hazardous Substance Pollution in the United States and Japan: A Comparative Analysis", *Fordham International Law Journal* 1983.- 1984., vol.7., br.3., str. 501. - 553.; Commission of the European Communities, *Communication from the Commission to the Council and Parliament and the Economic and Social Committee: Green Paper on Remedying Environmental Damage*, COM (93) 47 final, Brussels 14 May 1993, str. 27.- 28., Aneks II.; OECD, *Pollution Insurance and Compensation Funds for Accidental Pollution*, Report by the OECD Environmental Committee, 1991.; H. S m e t s, "La FIPA, un instrument financier pour l'indemnisation des pollutions accidentelles", *Un droit pour l'environnement*, Melanges en l'honneur de Wolfgang E. Burhene, 1994., str. 131.- 142.; V. T h i e m, "Environmental Damage Funds", *Compensation for Pollution Damage*, OECD, Pariz 1981., str. 124.- 143.; D. W i l k i n s o n, "EEC Paper on Remedying Damage to the Environment", *European Environmental Law Review* 1993., vol.2., br. 6., str. 159.- 161.

tim mjerama.⁷⁷

Zaštitne mjere definiraju se kao svaka razumna mjera poduzeta nakon nezgode, kako bi se onečišćenje spriječilo ili ograničilo.⁷⁸ Dakle, radi se o mjerama koje se poduzimaju, radi uklanjanja razlivena nafte, kako bi se spriječilo onečišćenje mora ili smanjila šteta od onečišćenja. Te mjere, koje se još nazivaju i mjerama čišćenja ili uklanjanja onečišćenja, obuhvaćaju upotrebu različitih zaštitnih sredstava oko mjesta istjecanja nafte ili uz obalu kojoj prijeti onečišćenje te zapošljavanja ljudstva, te posebnih uređaja i naprava, radi toga da nafta zahvati što ograničenija područja mora i obale.⁷⁹

Zahtjev za razumnošću mjera znači da se poduzete zaštitne mjere moraju procijeniti u odnosu na postojeću opasnost i da se mora raditi o potrebnim, nužnim mjerama koje ne smiju biti nesrazmjerne postignutom rezultatu.⁸⁰

Valja istaći da iz definicije zaštitnih mjera u Konvenciji iz 1969. nije bilo jasno da li pojam zaštitnih mjera obuhvaća i mjere poduzete prije izlivanja nafte, tj. mjere koje su poduzete jer je postojala ozbiljna opasnost od onečišćenja i štete, a koje su bile toliko djelotvorne da do izlivanja nafte nije ni došlo. Dilema jesu li navedene mjere, koje se još nazivaju i "čistim mjerama za uklanjanje opasnosti",⁸¹ uključene u definiciju štete od onečišćenja riješena je u Protokolu iz 1984., odnosno Protokolu iz 1992. uz tu Konvenciju izmjenom definicije nezgode⁸² čime je potvrđeno da i ove mjere ulaze u pojam zaštitnih mjera.⁸³

⁷⁷ Osim Konvencije iz 1969., troškovi zaštitnih mjera obuhvaćeni su i definicijom štete od onečišćenja u čl. 1., st. 6. Konvencije o građanskoj odgovornosti za štete od onečišćenja naftom prouzročene istraživanjem i iskorištavanjem mineralnih bogatstava morskog dna (dalje: Konvencija iz 1976.). V. tekst u International Legal Materials 1977., vol.16., br. 6., str. 1451.

⁷⁸ V. čl.1., st.7. Konvencije iz 1969. i čl.1., st.7. Konvencije iz 1976.

⁷⁹ Neki teoretičari ističu da se kod troškova zaštitnih mjera ne radi ni o kakvoj šteti u građanskopravnom smislu te smatraju da ti troškovi, iako su nedvojbeno nadoknadivi, ne bi smjeli biti obuhvaćeni pojmom štete od onečišćenja. Uključivanje troškova zaštitnih mjera u definiciju štete od onečišćenja drže stoga, s pravnog gledišta, "nedopustivom inovacijom". V. B.A. D u b a i s, "Compensation for Oil Pollution Damage Resulting from Exploration and Exploitation of Hydrocarbons on the Seabed", JMLC 1975., vol.6., br. 4., str. 553. Valja istaći da i američki Oil Pollution Act iz 1990. odvojeno regulira naknadu troškove zaštitnih mjera (koje on naziva "troškovima uklanjanja onečišćenja" - "removal costs") i naknadu štete od onečišćenja. V. Section 1001. (5) i (31) i Section 1002. (a) i (b) (1) i (2) Oil Pollution Act. No, u praksi je ponekad teško razlučiti treba li npr. troškove čišćenja mora od razlivena nafte smatrati troškovima preventivnih mjera ili troškovima uspostavljanja prijašnjeg stanja. Uključivanje troškova preventivnih mjera u definiciju štete od onečišćenja umanjuje takve dileme, jer su obje navedene kategorije obuhvaćene definicijom.

⁸⁰ V. G r a b o v a c , o.c., bilj.7., str. 455.

⁸¹ Ibid., V. i J a c o b s s o n , T r o t z , o.c., bilj.7., str. 472., 491.

⁸² čl.2., st. 4. Protokola iz 1984., odnosno Protokola iz 1992., definira "nezgodu" kao svaki događaj ili skup događaja istog podrijetla koji uzrokuje štetu od onečišćenja ili stvara ozbiljnu prijetnju nastanku takve štete.

⁸³ Ti troškovi obuhvaćeni su i definicijom troškova uklanjanja onečišćenja u američkom Oil Pollution Actu. V. Section 1001. (31).

Naknada troškova zaštitnih mjera stvarala je, uz naknadu stvarne štete, najmanje poteškoća u praksi. Nacionalni sudovi su uglavnom u dosadašnjim slučajevima priznavali naknadu tih troškova, a i Fond je u mnogim slučajevima naknađivao troškove poduzetih zaštitnih mjera.⁸⁴

Iako naknada ovih troškova nije u praksi stvarala veće teškoće, ipak su se u dosadašnjim slučajevima u kojima su razmatrani zahtjevi za naknadu troškova zaštitnih mjera pojavila neka sporna pitanja. Tako se pojavilo pitanje je li i u kojoj mjeri naknađivati vladama i drugim javnim tijelima troškove koje bi oni ionako snosili, npr. troškove plaća stalnih namještenika koji su bili uključeni u akcije uklanjanja onečišćenja ili troškove održavanja uređaja, postrojenja i naprava koji se upotrebljavaju u operacijama čišćenja (npr. brodovi za uklanjanje nafte iz mora). Uz pitanje naknadivosti ovih troškova, za koje se ustalio naziv "fiksni troškovi", u praksi su se pojavila još neka sporna pitanja, kao npr. je li naknađivati daljnje štete prouzročene provođenjem zaštitnih mjera (npr. oštećenje cesta, nasipa, luka i sl., zbog težine uređaja i postrojenja upotrijebljenih u operacijama čišćenja) i treba li naknađivati troškove zaštitnih mjera koje su poduzete, ali se nisu pokazale uspješnima?

Nacionalni su sudovi do sada različito rješavali navedena pitanja.⁸⁵ Fond je priznavao tzv. "fiksne troškove", uključujući plaće stalnih namještenika, naknadu za prekovremeni rad, naknadu za posebno teške pothvate, putne troškove i dr.⁸⁶ No, priznavani su samo troškovi osoblja koje je izravno bilo uključeno u operacije čišćenja i troškovi koji su se odnosili na razdoblje dok je trajala operacija čišćenja, a isključivani su režijski (pogonski) troškovi koji nisu bili u uskoj vezi s operacijom čišćenja.⁸⁷ Ujedno je Fond naknađivao i iznose za koje se umanjila vrijednost postrojenja i naprava koji su upotrijebljeni u operacijama čišćenja, te naknađivao daljnju štetu prouzročenu tim operacijama (npr. oštećenje cesta, lukobrana i sl.).⁸⁸

Radi ujednačavanja prakse nacionalnih sudova što se tiče naknade troškova zaštitnih mjera točka 10. Smjernica CMI-a odnosi se na naknadu tih troškova.

Smjernice određuju da se pitanje razumnosti zaštitnih mjera prosuđuje uzimajući u obzir, kako razumnost samih mjera, tako i razumnost troškova tih mjera.⁸⁹

Pod određenim uvjetima mogu se naknađivati i troškovi poduzetih zaštitnih

⁸⁴ V. npr. International Oil Pollution Compensation Fund, Annual Report 1991., str. 31.- 70. i International Oil Pollution Compensation Fund..., o.c., bilj. 28., str. 45.- 73.

⁸⁵ V. "Admissibility...", o.c., bilj. 3., str. 121.- 122. V. i J a c o b s o n, T r o t z, o.c., bilj. 7., str. 473.-474.

⁸⁶ V. J a c o b s s o n, T r o t z, o.c., bilj. 7., str. 473.

⁸⁷ V. International Oil Pollution Compensation Fund, Annual Report 1988., str. 59. V. i slučajeve Rio Orinoco (International Oil Pollution Compensation Fund..., o.c., bilj. 84., str. 45.- 50.) i AGIP Abruzzo (ibid., str. 54. - 59.).

⁸⁸ V. J a c o b s s o n, T r o t z, o.c., bilj. 7., str. 474.

⁸⁹ Točka 10. (a).

mjera koje se nisu pokazale uspješnima.⁹⁰

Točke 10.(c) i (d) Smjernica odnose se na naknadu tzv. "fiksnih troškova". Dopuštaju se zahtjevi vladinih ili drugih javnih tijela za naknadom odgovarajućeg dijela plaća njihovih namještenika koji su bili uključeni u provedbu zaštitnih mjera i određuje se da se takvi zahtjevi ne smiju odbiti samo zato što bi podnositelj zahtjeva u svakom slučaju snosio troškove tih plaća.⁹¹ Također se dopuštaju zahtjevi vlasnika uređaja ili postrojenja, razumno upotrebljenih u provođenju zaštitnih mjera, za isplatom razumnog iznosa za njihovu upotrebu, te za naknadom svakoga razumnog troška koji se odnosi na čišćenje ili popravak uređaja ili postrojenja nakon njihove upotrebe, pod uvjetom da ukupni iznos navedenih zahtjeva ne prelazi vrijednost tih uređaja ili naprava.⁹²

Dakle, CMI je stao na stajalište da razumni dio tzv. "fiksnih troškova" treba naknađivati jer je to u interesu ne samo države čije je morsko i obalno područje onečišćeno, nego i u interesu odgovorne osobe budući da brza i efikasna reakcija u slučaju onečišćenja ili prijetećeg onečišćenja bitno smanjuje ili čak i sprječava štetu. Naime, kada naknada "fiksnih troškova" ne bi bila dopuštena, vlade ne bi održavale u pripravnosti ljudstvo i uređaje za operacije čišćenja i oslanjale bi se samo na privatne poduzetnike koje bi angažirale u slučajevima onečišćenja. Iako bi troškovi poduzetih mjera i u tom slučaju bili priznati, CMI je smatrao, na osnovi iskustva iz prakse, da bi ukupni troškovi u tim slučajevima bili mnogo veći.⁹³

Smjernice dalje određuju da se naknađuju troškovi razumnog popravka oštećenja koja su neizbježno prouzročena operacijama čišćenja, kao što su oštećenja cesta, nasipa, lukobrana i sl. prouzročena težinom uređaja i postrojenja upotrijebljenih u tim operacijama.⁹⁴ Ujedno se u okviru zaštitnih mjera naknađuju troškovi razumnih mjera, poduzetih radi spašavanja životinja ugroženih onečišćenjem, kao što je npr. čišćenje ptica ili morskih sisavaca od naslaga nafte.⁹⁵

Navedene Smjernice, osim što predstavljaju putokaz nacionalnim sudovima koji rješavaju zahtjeve za naknadom troškova zaštitnih mjera, mogu biti od praktičnog značenja i za one koji odlučuju o zaštitnim mjerama koje treba poduzeti u slučaju onečišćenja. Oni bi Smjernicama trebali biti potaknuti da

⁹⁰ Točka 10. (b). Troškovi zaštitnih mjera naknađuju se ako je bilo vjerojatno da će poduzete mjere i upotrijebljeni uređaji biti uspješni u sprečavanju ili umanjenju štete od onečišćenja. Naknadu ne treba odbiti samo zato što su se poduzete zaštitne mjere pokazale neefikasnim. Zahtjev za naknadom može se, međutim, odbiti ako se mjere u momentu kada su poduzimane nisu mogle opravdati tehničkom procjenom vjerojatnosti uspjeha tih mjera (*ibid.*).

⁹¹ Točka 10. (c).

⁹² Točka 10. (d). Točka 10. (e) određuje da će iznos naknade u slučajevima iz toč. 10. (c) i (d) biti ograničen na troškove koje su podnositelji zahtjeva snosili za vrijeme operacije čišćenja i koji su u uskoj vezi s njom, te da se neće priznavati režijski (pogonski) troškovi koji nisu u uskoj vezi s operacijom čišćenja.

⁹³ V. "Admissibility...", *o.c.*, bilj. 3., str. 122.

⁹⁴ Točka 10 (g).

⁹⁵ Točka 10. (h).

pri odlučivanju o mjerama koje će poduzeti konzultiraju stručnjake, što bi trebalo utjecati na djelotvornost mjera koje se poduzimaju.⁹⁶ U tom je i dodatna vrijednost Smjernica.

6. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Utvrđivanje i popravljanje šteta od onečišćenja prema općim pravilima imovinskog prava otvara niz specifičnih problema na koje smo ukazali u radu.

Postojeća definicija štete od onečišćenja u Konvenciji iz 1969., zbog svoje nepreciznosti i nedorečenosti ne daje smjernice nacionalnim sudovima u rješavanju tih specifičnih pitanja, nego ostavlja mogućnost različitih tumačenja. Izmijenjena definicija štete onečišćenjem u Protokolu iz 1984. koja je preuzeta i u Protokol iz 1992. uz tu Konvenciju predstavlja poboljšanje u odnosu na prvobitni tekst Konvencije. No, Protokol iz 1992. još nije na snazi.

Neujednačena sudska praksa na osnovi odredaba Konvencije iz 1969. dovodi do pravne nesigurnosti i ujedno može dovesti u pitanje i samo funkcioniranje sustava naknade štete uspostavljenog Konvencijom iz 1969. i Konvencijom o Fondu iz 1971. Naime, taj se sustav zasniva na podjeli odgovornosti između brodovlasnika i naftne industrije ("broda" i "tereta") i pretjerani zahtjevi usmjereni samo prema jednoj strani, tj. brodovlasniku izvan okvira navedenih konvencija mogu poremetiti uspostavljenju ravnotežu koja je temelj uspješnog funkcioniranja sustava.

U želji da promakne ujednačenje sudske prakse u državama strankama Konvencije iz 1969. do stupanja na snagu Protokola iz 1992. i isključi mogućnost neujednačene nacionalne sudske prakse nakon njegova stupanja na snagu, CMI je usvojio Smjernice o šteti od onečišćenja naftom. Ujedno je, svjestan mogućnosti da i nakon stupanja na snagu Protokola iz 1992. države stranke Konvencije iz 1969. i Protokola iz 1992. mogu, što se tiče pojedinih kategorija šteta, posebno "preostale" ekološke štete, donijeti izvan okvira Konvencije posebne nacionalne propise o njihovom obujmu i popravljanju, ukazao na negativne posljedice takvih jednostranih poteza koji bi mogli sasvim onemogućiti funkcioniranje sustava naknade štete uspostavljenog Konvencijama iz 1969. i 1971.⁹⁷

Smjernice se CMI-a odnose na naknadu izmakle koristi, ekološke štete i troškova zaštitnih mjera.

Smjernice koje se odnose na naknadu izmakle koristi, koja nije posljedica stvarne štete na imovini, vrlo su koristan putokaz nacionalnim sudovima. Ne dajući gotova rješenja, nego ukazujući na kriterije o kojima treba voditi računa pri rješavanju zahtjeva za naknadom izmakle koristi, one omogućuju ujednačeno rješavanje tih zahtjeva, istovremeno ostavljajući dovoljno prostora za individualizirani pristup svakom pojedinom slučaju.

Smjernice koje se odnose na naknadu ekološke štete razrađuju pojmove

⁹⁶ Usp. "Admissibility...", o.c., bilj. 3., Appendix IV, str. 134.

⁹⁷ *Ibid.*, str. 108., 115. et seq.

"uspostave u prijašnje stanje" i "razumnosti" poduzetih mjera iz Protokola iz 1984. i 1992., vodeći pri tom računa o održanju ravnoteže odgovornosti između "broda" i "tereta" uspostavljene u okviru sustava Konvencija iz 1969. i 1971., s jedne strane, te zaštiti i očuvanju morskog okoliša, onoliko koliko to omogućuje sadašnji stupanj razvoja znanosti, s druge strane. Zahtjev za "razumnošću" vrlo se elastično razrađuje. Traži se da predložene mjere uspostave u prijašnje stanje budu razumne s tehničkog gledišta, uzimajući u obzir osobine onečišćenoga morskog područja, dostupnu tehniku, te izgleda na uspjeh. Time se želi omogućiti primjena mjera koje su na današnjem stupnju razvoja izvodljive i mogu dovesti do uspjeha, potičući prirodne regeneracijske procese. Dakle, i odredbe Smjernice, glede naknade ekološke štete, mogu se smatrati vrlo korisnima i prihvatljivima na sadašnjem stupnju razvoja znanosti i u okvirima koje dopušta sustav Konvencija iz 1969. i 1971. No, one se ne smiju shvatiti i kao mirenje s nemogućnošću potpunog popravljjanja ekološke štete, posebno ako je ona moguća već na sadašnjem stupnju razvoja znanosti i tehnike, ali pretpostavlja primjenu mjera koje nisu "razumne" i ako bi se iznašao način i izvor financiranja potpunog popravljjanja te štete koji ne bi narušio ravnotežu uspostavljenu sustavom Konvencija iz 1969. i 1971.

Smjernice glede naknade troškova zaštitnih mjera također predstavljaju vrijedan doprinos nastojanjima za ujednačavanje nacionalne sudske prakse, dajući odgovor na većinu spornih pitanja koja su se do sada pojavila u praksi sudova država stranaka Konvencije iz 1969. koji su razmatrali zahtjeve za naknadu tih troškova.

Iako Smjernice nisu pravno obvezne, one djeluju snagom autoriteta koji ih je donio i snagom svoje uvjerljivosti i korisnosti. Pri odluci hoće li slijediti njihove upute, države članke Konvencija iz 1969. i 1971. trebaju imati na umu katastrofalne posljedice koje bi kolaps teško postignute podjele odgovornosti u okviru navedenih konvencija, koja je temelj njihova vrlo uspješnog funkcioniranja, imao u praksi.

Summary

OIL POLLUTION DAMAGE - EXTENT AND COMPENSATION

Compensation of pollution damage caused by escape or discharge of oil from ships poses some specific problems. The loose definition of pollution damage in the 1969 International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage does not give any guidance in this respect. Thus, national courts are left to interpret its provisions according to their national rules. This leads to inconsistent national courts practice. The definition of pollution damage in the Protocol of 1984, taken over in the Protocol of 1992 to the 1969 Convention clarifies to considerable extent (although not entirely) the position under the 1969 Convention, but the 1992 Protocol is not yet in force.

In order to contribute to uniform court practice pending the entry into force the 1992 Protocol as well its enter into force afterwards, the International Maritime Committee (CMI) has elaborated Draft Guidelines on Admissibility and Assessment of Claims for Oil Pollution Damage, which have been adopted at the 1994 CMI Conference in Sydney.

The author analyses the existing national court practice, both of states parties to the 1969 Convention and of non-parties to that convention, concerning admissibility and assessment of different types of oil pollution damage (pure economic loss, ecological damage, costs of clean-up measures). She also points out the recent developments as to national legislation on compensation of oil pollution damage and analyses the CMI Draft Guidelines.

In conclusion, she stresses the importance of uniform national court practice in states parties to the 1969 Convention and the 1971 Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage, pointing out the possible detrimental effect of inconsistent national courts practice and unilateral legislation of states parties on the functioning of these conventions. It is precisely in the light of this possible negative impact that the role of CMI Draft Guidelines should be seen and supported.

As to ecological damage, she underlines that the limitation to reasonable cost of restoration, which is presently necessary in the framework of the 1969/1971 Conventions system, must not preclude efforts aimed at entire reinstatement of the polluted marine environment, which could be financed outside the 1969/1971 Conventions system, possibly on the basis of separate compensation funds established at national levels.